

Fitoterápia, gyógynövények alkalmazása a mindennapi orvosi gyakorlatban

Dr. Kéry Ágnes

***Semmelweis Egyetem
Farmakognóziai Intézet***

2017.

Földön előforduló magasabbrendű növények száma:

250 000 – 300 000 ————— **≈ 155 000 trópusi zónában**
esőerdőkben **≈ 120 000 trópusi**

3 000 növénycsalád
10 500 nemzetség

5 – 15 % került vizsgálatra
(fitokémiai, biológiai)

Gyógy- és illóolajos növények felhasználásának főbb területei

- **Nem hivatalos, önkezelést célzó felhasználás
(szabadon forgalmazott gyógynövény-drogok)**
- **Gyógyászati felhasználás –fitoterápia– természetgyógyászat
egyres élelmiszerek, stb. területei
(fitofarmakonok, fitoterapeutikumok)**
- **aromaterápia (1928 óta)**
- **élelmiszeripar: élelmiszer kiegészítők, funkcionális
élelmiszerek, stb.
1984 : 52 gyógynövény felhasználása (31 hazai)
20 tonna szinezőanyag-igény – illóolajos növények**
- **Kozmetikaipar (fitofarmakonok)
gyógyszeralapanyag
gyógynövényekből izolált molekulák félszintetikus
átalakítások
modellvegyületek izolálása
fitoterápiás készítmények
„természetbarát” növényi eredetű peszticidok**

- **A fejlődő országok lakosságának 80 %-a ma is tradicionális rendszerű medicinát és elsősorban gyógynövényeket alkalmaz.**
- **Számos betegség oki terápiája nem ismert.**
- **Mérsékelt hatású tartalmi anyagok izolálása gazdaságtalan/hatásvesztéssel járhat.**
- **Kedvező együtthatások, ritkább mellékhatások.**
- **Tradicionális felhasználás mint érték.**
- **Növényi anyagok mint szintetikus vegyületek létrehozásának modelljei.**
- **Növényi gyógyszerek részesedésének jelentős növekedése a gyógyszerpiacon (Európai Unió, Egyesült Államok).**

A kutatások legfontosabb eredményei:

- *a gyógynövények hatóanyagainak gyorsabb azonosíthatósága*

Minőségbiztosítás és standardizálás lehetőségeinek elősegítése

- *a növényi kivonatok teljes hatásspektrumának és szinergikus kölcsönhatásainak felderíthetősége molekuláris biológiai tesztrendszerek segítségével*

Valódi oki terápia lehetősége

- *egyre pontosabb klinikai vizsgálatok elvégezhetősége*

Hatóanyagok farmakokinetikájának és biológiai értékesíthetőségének, feltárhatóságának biztosítása

Nemzetközi trendek a gyógynövények felhasználásában:

- Gyógy- és aromanövények importja EU relációban 1992 óta 21 %-kal nőtt [100 000 t drog, 330 millió USD]**
- A gyógyszerárakban vásárolható minden negyedik készítmény ma is tartalmaz növényi eredetű anyagot a fejlett országokban.
(Döntően 100 faj felhasználására támaszkodik).**
- A tradicionális, illetve népi gyógyászat mintegy 21 000 fajt használ.**
- A világ lakosságának 80 %-a (WHO) gyógynövény alapú terméket használ.**
- A fitomedicinák forgalmának növekedése felülmúlja a gyógyszerfelhasználás növekedésének évi általános ütemét (világviszonylatban > 10 %).**

A felhasználás növekedése irányába ható biológiai és gazdasági okok:

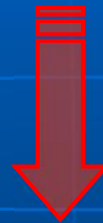
- **kiválóan alkalmazhatók egészségfenntartó, betegségmegelőző, roboráló anyagként**
- **alkalmasak számos enyhe lefolyású betegség kezelésére**
- **a civilizációs betegségek csaknem 60-75 %-a pszicho-szomatikus eredetű, ezek gyógyítására a növényi eredetű készítmények kiválóak.**

A gyógynövények felhasználásának növekedését motiváló pszichés megfontolások a fejlett ipari országokban:

- **„zöldhullám” jelenség**
- **A felhasználók vélelmezik, hogy a természetes anyagok,**
  - **szintetikumoknál kevésbé szervezetidegenek**
  - **nem rendelkeznek számottevő mellékhatással**

Paradigmaváltás a szintetikus gyógyszerek fejlesztésében:

- Egyfajta hatóanyagok tartalmazó és egy célpontú terápiás megközelítés helyett

Kombinált, polikauzális kezelések irányának előtérbe kerülése.

A növényi alapú készítmények lényegében több tíz vagy akár száz komponensből álló, számos hatással bíró anyagkeverékek.

A különféle panaszok oki kezelésének erősödő igénye

Lehetőség szerint a szervezet saját védekező és regenerációs mechanizmusát kell serkenteni.

Fitoterápia szemléletmódjával való egybeesés.

***A fitoterápia története és helye a
gyógyszeres terápiában***

A gyógyszeres terápia fejlődése

–A gyógyítás és a gyógyszeres terápia gyökerei gyakorlatilag egyidősek az emberrel.

Archeológiai vizsgálatok szerint a növények gyógyszerként való felhasználása legalább 60 000 évre tehető.

Történelem előtti kor emberei az állatvilág viselkedését megfigyelve kezdte alkalmazni a növényeket.

Az út hibákon, téves alkalmazásokon keresztül vezetett.

Dokumentumok, írásos anyagok

Mezopotámia

Egyiptomi kultúra

Távoli földrészek fennmaradt emlékei

(kínai, indiai, mexikói, dél-amerikai, stb.)

Görög és római kultúra

Hippokratesz: tudományos igényű orvoslás alapjainak lerakása (240 növény alkalmazása)

Dioszkoridesz: 500 szert leíró, első gyógyszerkönyvnek tekinthető Materia Medica

Galenus: élettani, gyógyszerertani, anatómiai munkái.

Alkímia kialakulása

Paracelsus: egyes anyagok gyógyszer-méreg hatásának dózis függése

Claude Bernard: kísérletes farmakológiák kialakulása – gyógyszerkutatás alapja

- **A növények gyógyászatban betöltött helye koronként változott, szoros összefüggésben a gyógyítás adott fejlettségi szintjével. XIX. század közepéig a növényi készítmények egyeduralma jellemző, majd a szintetikus kémia fejlődésével rohamosan visszaszorult jelentőségük.**
- **A szintetikumok egyeduralmát megtörő folyamatok.**
  - Mellékhatások fokozatos felismerése**
  - Az ember – természet viszony átértékelődése (XX. sz. 70-es évektől)**
  - Az orvostudomány megoldatlan problémái**
- **Zöld hullám jelenség**

A fitoterápia fejlődése

- A mai korszerű fitoterápia a tudományosan ellenőrzött gyógynövények és az azokból ellenőrzött körülmények között előállított készítmények / szerek szakszerű alkalmazását jelenti a megelőzésben és gyógyításban**
- A fitoterápia elnevezése, és az elnevezést indokló tartalmi elkülönítése Henri Leclerc (1870-1955) francia orvos nevéhez fűződik.**
- (A szintetikumok alkalmazását megelőző időszakban a növények gyakorlati kizárólagossága miatt nem volt létjogosultsága a fogalomnak)**

A fitoterápia közel egy évszázad óta keresi helyét a gyógyászaton belül és végső körvonalazódása várhatóan még hosszú ideig tart.

Állandó változásának oka a két irányba ható és időről időre ismertté váló új eredmények.

Az alkalmazott növények körét szűkíti, hogy a fitoterápia létjogosultságát csak a tudomány jelenlegi fejlettségi szintjének megfelelő bizonyítékok teremthetik meg.

Másrészt a tudomány eszköztárának fejlődése következtében állandóan bővül a kémiai és farmakológiai feltárt növények választéka, illetve a terápiás felhasználás lehetősége.

A fitoterápia fejlődésének új szakasza az 1970-es években kezdődött, s napjainkra egy minőségileg új fázis kezdődött.

A lezárult időszak rendkívül értékes periódus volt, amelynek legfontosabb eredményei, hogy

– meghatározta a fitoterápia fogalmát és körvonalazta gyógyászaton belüli helyét

– kompromisszumok révén megteremtette az értékek átmentésének lehetőségét

– megkezdte a gyógynövények alkalmazásának kritikai értékelését

– kialakította a fitofarmakonok nemzetközileg elfogadott fogalmát.

Meghatározásra kerültek a fitoterápia következő időszakának feladatai:

– teljesíteni a gyógyszeres terápiához tartozás követelményeit

– és indikációs területek szerint konkretizálni a fitoterápia helyét, jelentőségét, lehetőségeit és korlátait.

**Történelem
előtti kor**

Állatvilág öngyógyítása

**Megfigyelés, tapasztalatok
átvétele, próbálkozások / hibák**

őskor

Első írásos emlékek

középkor

Tradíciók, tapasztalatok letisztulása

19. század

**Természettudományos vizsgálatokon
alapuló ismeretek**
**Biológiailag aktív
természetes anyagok
felfedezése**

napjaink

**Növényi
készítmények
(HMPs)**

**Növényi eredetű izolált
vegyületek, mint a
gyógyszerkutatás modell
vegyületei**

Ma már senki nem vitatja, hogy a természettudományos alapokon álló fitoterápia a medicina része, azon belül a gyógyszeres terápiához, annak allopatikus részéhez tartozik.

Hasonlóképpen az európai irányvonal és definíció szerint a növényi eredetű anyagok és azon készítmények, melyek betegségek gyógyítására vagy enyhítésére használatosak gyógyszernek tekintendők, s a teljes gyógyszerkészleten belül a természetes hatóanyagokhoz, ezen belül a növényi hatóanyagokhoz tartoznak.

Nem tekintjük fitoterápeutikumnak a fitofarmakonok azon csoportját, amelyek izolált növényi hatóanyagokat, illetve eredendően növényből származó, de különböző (farmakológiai, technológiai, gazdasági) megfontolásból ma már szintetikusán előállított vegyületeket és ezek félszintetikus származékait tartalmazzák.

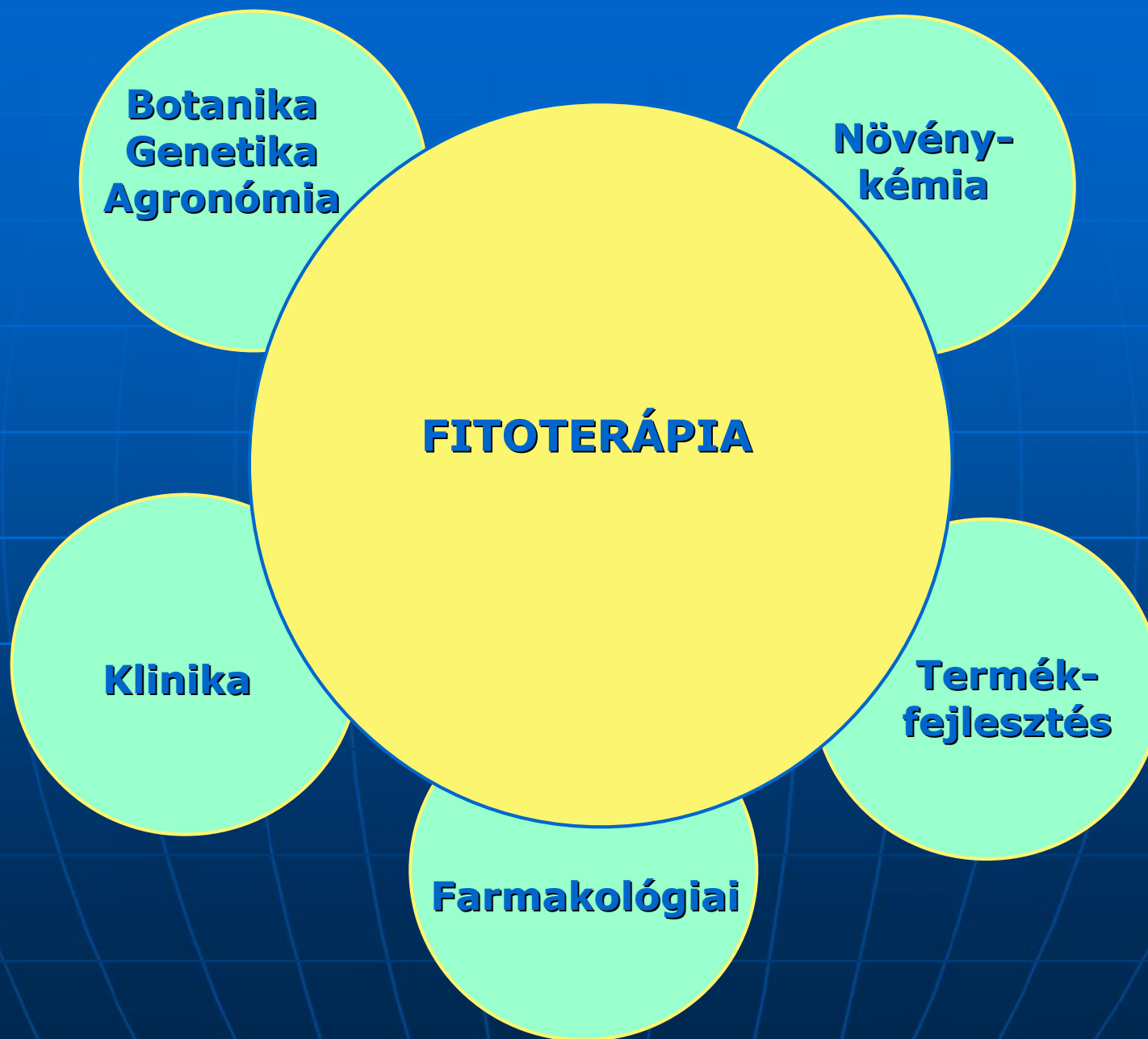
Medicina

Gyógyszeres terápia

Allopátia

Fitoterápia

Interdiszciplináris fitoterápia

Természetes anyagkutatás: vezérmolekulák keresése

Előny: „biológiai barát” vegyületek az
enzimekkel való koevolúció miatt
széles kémiai diverzitás, szerkezeti
sokszínűség

Fitofarmakonok fogalma

Két megközelítés. Közös feltétel a növényi eredet

Szűkebb értelemben

**gyógyászati céllal alkalmazott készítmények,
illetve ezek kivonatai
(tinktúrái, desztillátumai, frissen préselt leve)**

Tágabb értelemben

ezekből izolált növényi hatóanyagok

(Nem tartoznak egyik megközelítés szerint sem ebbe a csoportba az eredendően növényből származó, de időközben farmakológiai, technológiai, vagy anyagi megfontolásból szintetikusan előállított vegyületek és ezek származékai).

Teljes gyógyszerkészlet

**Természetes
hatóanyagok**

**Szintetikus
hatóanyagok**

**Emberi, állati
szervből előállított
hatóanyag**

**Szintetikusan,
félszintetikusan
előállított hatóanyag**

Növényi eredetű hatóanyag

**Növényi
rész**

Kivonat

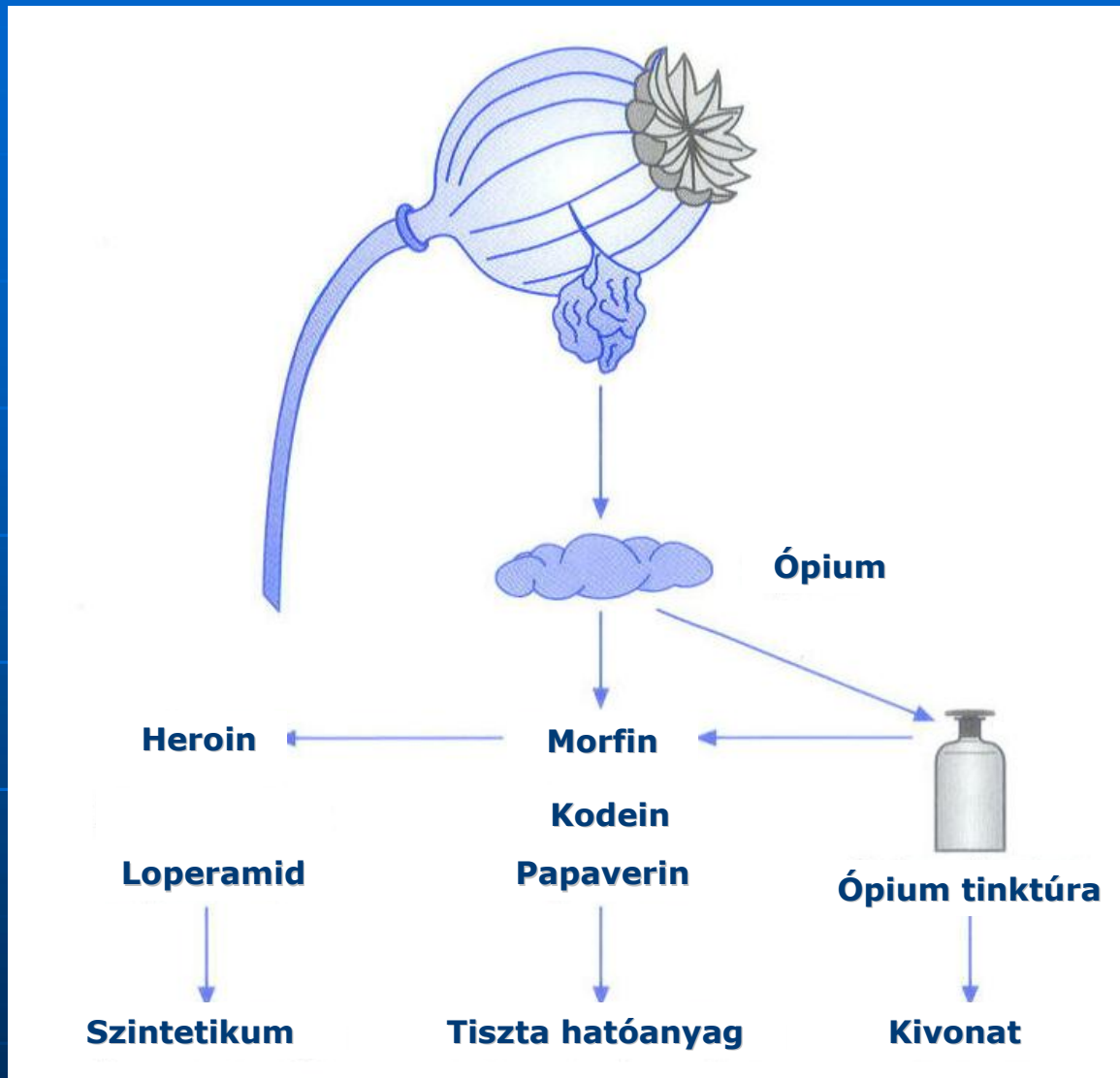
**Izolált
hatóanyag**

Fontosabb gyógyszeripari hasznosítású növényi eredetű anyagok (1)

HATÓANYAG CSOPORT	VEGYÜLET	NÖVÉNYFAJ
<i>Alkaloidok</i>		
Tropán alkaloidok	atropin hioszciamin szkopolamin	<i>Atropa belladonna</i> <i>Hyoscyamus niger</i> <i>Datura stramonium</i> <i>D. innoxia</i> <i>D. metel</i> <i>Duboisia leichardtii</i>
Mákalkaloidok	morfinánok (morfin, kodein, tebain) benzilizokinolinok (papaverin) ftalidizokinolinok (narkotin, narkotolin)	<i>Papaver somniferum</i> <i>P. rhoeas</i> <i>P. bracteatum</i>
<i>Vinca</i> alkaloidok	vinkamin taberszonin	<i>Vinca minor</i> <i>Amsonia</i> <i>tabernaemontana</i> <i>Voacanga africana</i>
	vinkrisztin vinblasztin	<i>Catharanthus roseus</i> (<i>Vinca rosea</i>)
	rezorpin ajmalin	<i>Rauwolfia</i> spp.
Ergot-alkaloidok	ergotamin ergokrisztin ergokriptin ergokornin	<i>Claviceps purpurea</i>
Kina alkaloidok	kinin kinidin	<i>Cinchona</i> spp.
<i>Ipecacuana</i> alkaloidok	emetin cefalin	<i>Uragoga ipecacuanha</i>
<i>Ephedra</i> alkaloidok	efedrin pszeudoefedrin	<i>Ephedra distachya</i>

Fontosabb gyógyszeripari hasznosítású növényi eredetű anyagok (2)

HATÓANYAG CSOPORT	VEGYÜLET	NÖVÉNYFAJ
Szteroidok		
Szteroid szapogeninek	dioszgenin yamogenin	<i>Dioscorea</i> spp. <i>Agave</i> spp. <i>Trigonella foenum-graecum</i>
Szívglükozidok	digoxin (lanatozid-C)	<i>Digitalis</i> spp.
Triterpenoidok	glicirrizin sav	<i>Glycyrrhiza glabra</i>
Fenoloidok		
<i>Cassia</i> -hatóanyagok	szennozid	<i>Cassia</i> spp.
<i>Silybum</i> -hatóanyagok	szilimarín szilibin	<i>Silybum marianum</i>
Komplexek		
<i>Valeriana</i> -hatóanyagok	valepotriátok valerénsav illóolaj	<i>Valeriana</i> spp.
<i>Mentha</i> -illóolajok	monoterpének szeszkviterpének cseranyagok, stb.	<i>Mentha piperita</i> <i>Mentha arvensis</i> <i>Mentha crispata</i>
<i>Eucalyptus</i> -illóolajok	eugenol stb.	<i>Eucalyptus</i> spp.

Kivonat, izolált hatóanyag, szintetikum a mátkok példáján

A fitoterápia készítményeinek sajátosságai

Innováció a fitoterápiában

A fitofarmakonok szűkebb értelmezéséből következik, hogy természetes anyagkeverékeket tartalmaznak.

Előkészítő, kivonó eljárás technológiája következtében bizonyos szelektív hatással rendelkezik (illékonyság, oldódási viszonyok, oldószer polaritás)

Nyers, illetve dúsított, tisztított kivonatok

De: a terápiás effektus a biológiailag aktív anyagok természetes kombinációjának eredménye

Természetes anyagkeverék, számtalan tartalmi anyag

Hatóanyag: a fiziológias vagy patológias folyamatokra definiált hatással rendelkezik

Kémiaailag ————— egy meghatározott vegyület;
vegyületcsoport

————— különböző kémiai szerkezetű
anyagok keveréke

A farmakológiai hatások bizonyos hatóanyagokhoz rendelése a tudományos igényű gyógyszerkutatás alapvető követelménye

Kísérő anyag: feltehetően a kivonás során keletkező bomlástermékek, esetleg „ballaszt” anyagok is részt vesznek a végső terápiás hatás kialakításában

(**Vezető anyag:** fitoanalitikai, minőségbiztosítási megjelölés)

Az egyes anyagok terápiás szempontból betöltött szerepét általában csak a főhatóanyagok, illetve egyes kísérőanyagok esetén ismerjük

Fitomedicinák sajátosságai

- *Hatóanyag, kísérőanyag, ballasztanyag egyidejű jelenléte a növényi matrixban*
- *Különböző kémiai anyagok kölcsönhatása egyetlen vagy több növény kivonatát tartalmazó készítményeknél*

Farmakodinámiás kölcsönhatások (kompetitív szinergizmus és antagnizmus, funkcionális szinergizmus és antagonizmus)

Farmakokinetikai kölcsönhatások: megváltozott reszorpció, biotranszformáció (enziminhibíció: citokrom P-450; enzimindukció), kiválasztás.

- *Gyógyszerekkel való interakciók lehetősége*

Kombinációs készítmények kialakításának alapja

- **tapasztalat**
- **egyenre szabott, tudatos kiválasztás**

Fitoterápia ***„herbal shotgun”***

Több támadáspontú

Ortodox medicina ***„silver bullet”***

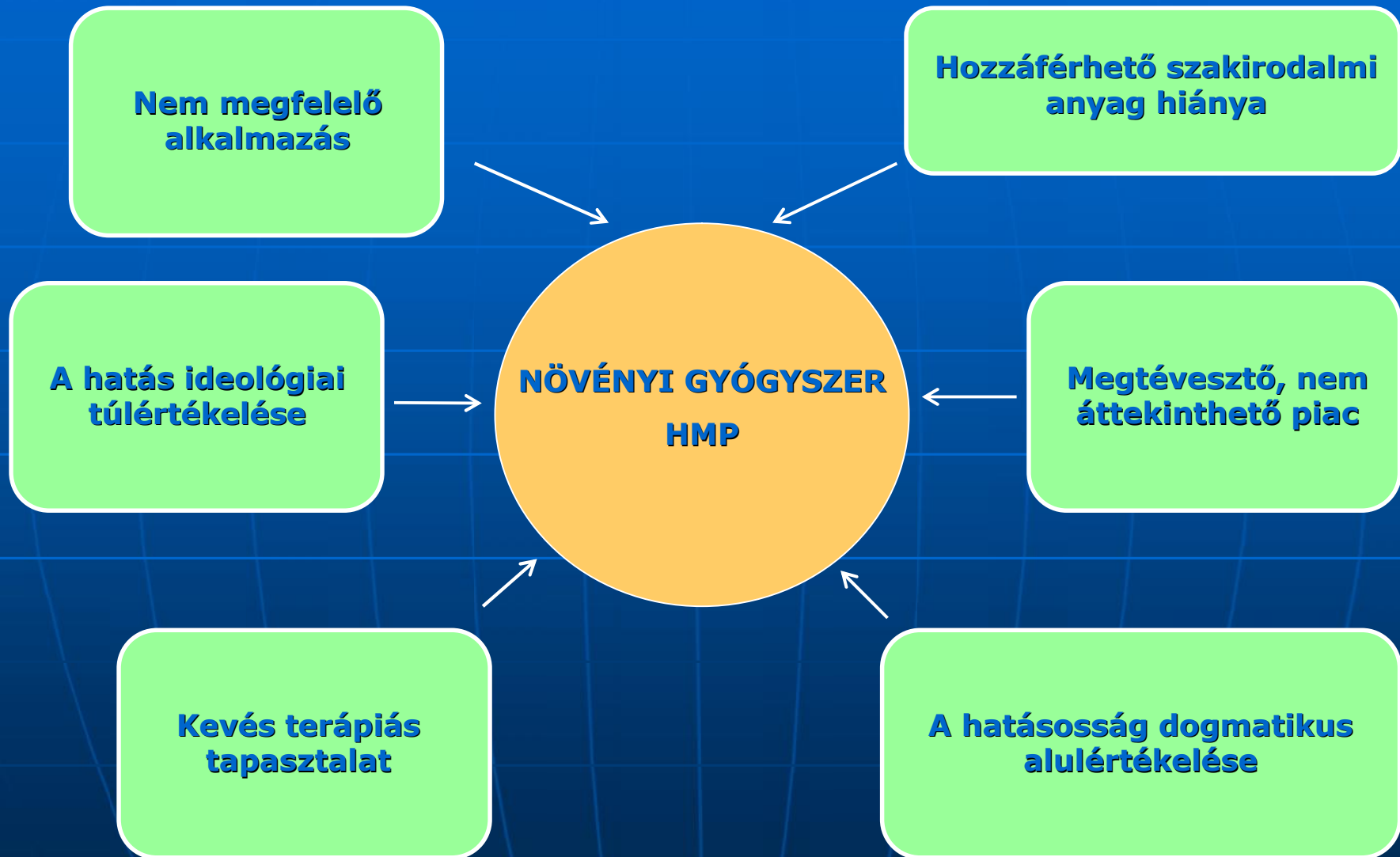
Egy célpontú
(enzim/receptor)

Fitoterápia – Sajatosságok

- **Több célpontú (komplex) terápia**
- **Hatóanyagok – extraktumok**
- **Hatásmechanizmus problematikája, feltételezések**
- **Hatásigazolás**
  - **szintje**
  - **módja**
  - **hiányosságok**
  - **eredmények**

Növényi gyógyszerekkel kapcsolatos legfontosabb gondok

A gyógynövények számos termék kategóriában megtalálhatók:

- **növényi eredetű gyógyszerek** (55 %)
  - **(gyógytermékek)**
  - **orvostechnikai eszközök**
  - **étrend-kiegészítők** (45 %)
  - **funkcionális élelmiszerek**
  - **kozmetikumok**
-

Termék kategória	Engedélyező hatóság	Mit lehet állítani a termékről?
Vény-köteles gyógyszer (tisztá növényi hatóanyag, tisztított/dúsított növényi kivonat)	GYEMSZI-OGYI	Gyógyító hatásra hivatkozás [a gyógyszerreklámokra vonatkozó jogszabályok alapján (2006. évi XXVIII tv. és 3/2009 EÜM rendelet)]
Vény nélküli gyógyszer (tisztá növényi hatóanyag, növényi drog, tisztított/dúsított növényi kivonat)	GYEMSZI-OGYI	Gyógyító hatásra hivatkozás [a gyógyszerreklámokra vonatkozó jogszabályok alapján (2006. évi XXVIII tv. és 3/2009 EÜM rendelet)]
Hagyományos növényi gyógyszer (tisztá növényi hatóanyag, növényi drog, tisztított/dúsított növényi kivonat)	GYEMSZI-OGYI	Gyógyító hatásra hivatkozás [a gyógyszerreklámokra vonatkozó jogszabályok alapján megkötésekkel (2006. évi XXVIII tv. és 3/2009 EÜM rendelet)]

Vény nélküli gyógyszer

**WEU (Well Established Use)
megalapozott és elfogadott
gyógyászati felhasználás**

**A gyógyszer hatóanyaga
legalább 10 éve jól
megalapozott gyógyászati
felhasználással rendelkezik
az EGT-ben, továbbá a
hatóanyag elismert
hatásossággal és elfogadható
biztonságossággal
rendelkezik.**

Hagyományos növényi gyógyszer

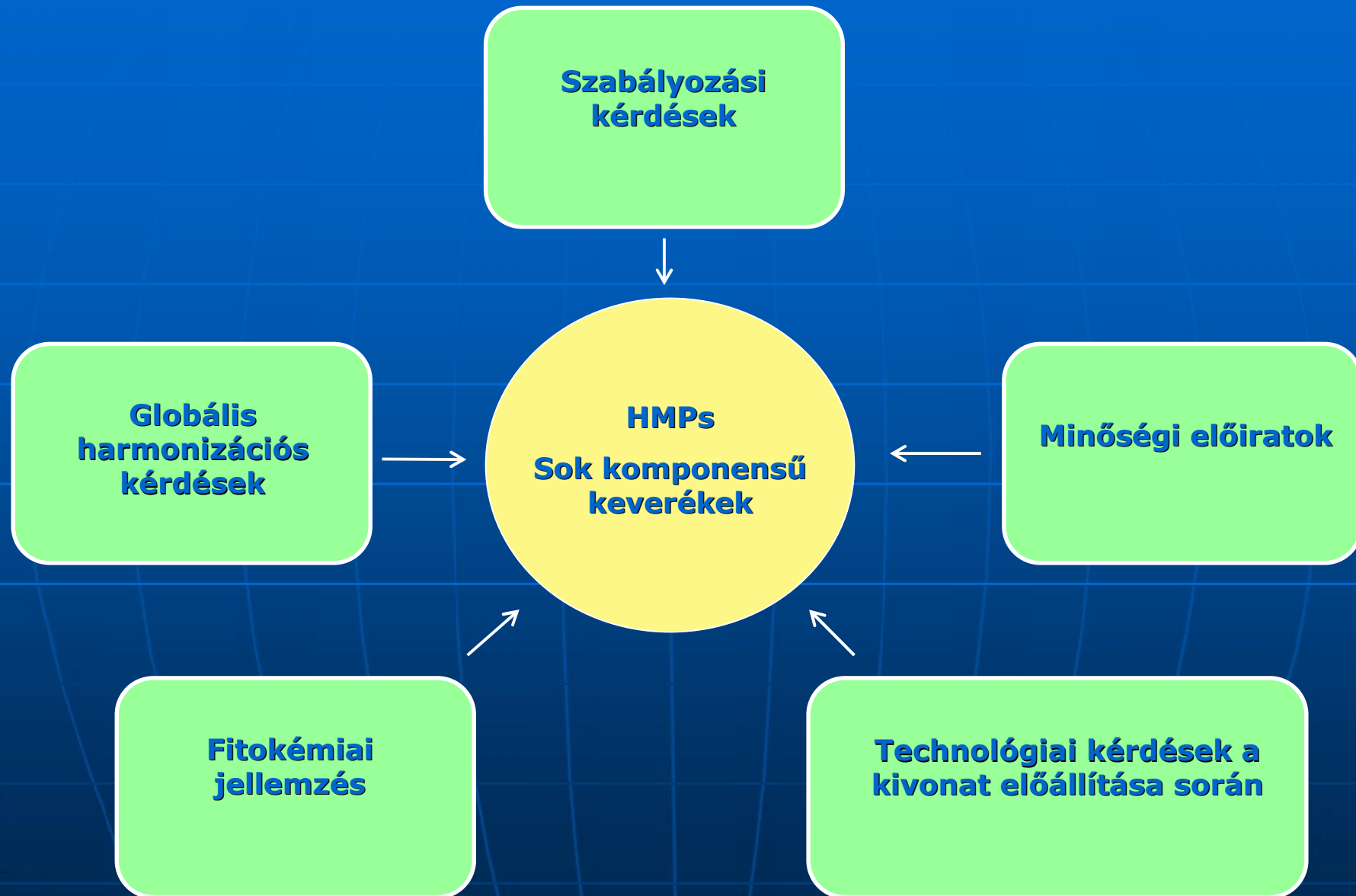
**Olyan növényi gyógyszer vagy
annak kombinációja, amely a
kizárólag az adott hatáserősségre
és adagolásra jóváhagyott
javallat alapján orvosi diagnózis,
felügyelet és rendelvény nélkül
alkalmazható, szájon át, külsőleg,
illetve belélegezve használandó;
irodalmi adatok vagy szakértői
jelentések alapján
megállapítható, hogy a termék
vagy a megfelelő referencia
növényi gyógyszer a kérelem
időpontját megelőzően legalább
30 éves időtartamon keresztül
használatban volt, ebből legalább
15 évig az EGT területén**

Termék kategória	Engedélyező hatóság	Mit lehet állítani a termékről?
Étrend kiegészítő	OÉTI (bejelentési kötelezettség = notifikáció)	Összetételre és egészségre vonatkozó állítások [37/2004 (IV.26.) ESZCSM rendelet szerint gyógyhatásra utalás tilos] 1924/2006/EK
Speciális gyógyászati célra szánt tápszerek	OÉTI (bejelentési kötelezettség = notifikáció)	Összetételre és egészségre vonatkozó állítások/ gyógyhatásra utalás tilos 1924/2006/EK
Kozmetikumok	OÉTI (bejelentési kötelezettség = notifikáció)	Összetételre vonatkozó, egészségre vonatkozó [tilos kozmetikai terméket megtévesztő jelöléssel, terápiás hatással reklámozni 40/2001 (XI.23.) EÜM rendelet]
Orvostechnikai eszköz	EEKH (Egészségügyi Engedélyezési és Közigazgatási Hivatal) (megfelelőség értékelési eljárás)	Gyógyhatásra – nem farmakológiai, immunológiai és metabolikus – hivatkozás. [16/2006(III.27.) EÜM rendelet – orvostechnikai eszközök definíciójára, ezen belül gyógyászati segédeszközök reklámja: 2006. évi XCVIII. tv. és 3/2009 EÜM rendelet]

Növényi gyógyszerek engedélyezési követelményei

	Részletes dokumentáció	Megalapozott és elfogadott (WEU) felhasználású gyógyszer	Tradicionális növényi gyógyszer
Gyógyszerészeti minőség	Bizonyítani kell	Bizonyítani kell	Bizonyítani kell
Ismert alkalmazás időtartama	-	Több, mint 10 év Európában	Több, mint 30, ebből több/egyenlő mint 15 év
Hatásosság	Preklinikai és klinikai adatok	Részletes tudományos irodalom	Meggyőző tapasztalatok
Biztonságosság	Preklinikai és klinikai adatok	Részletes tudományos irodalom	Szakirodalmi adatok
Tájékoztatás	-	-	Dózis, alkalmazásmód megadása enyhe egészségügyi rendellenességekre

A növényi készítmények fejlesztéséhez kapcsolódó tényezők

A növényi gyógyszerek (HMPs) különbözősége

Ellenőrizetlen keverék

Gyógyszerészeti
minőség

Modern fitokémiával
megalapozott
technológiával
előállított kivonatok

Bizonyítékok hiánya
vagy elégedettsége

A hatás és
biztonság
bizonyítottsága

Nagyszámú,
kontrollált,
randomizált, kettősvak
klinikai vizsgálatok

Engedélyezés /
szabályozás hiánya
vagy elégtelensége

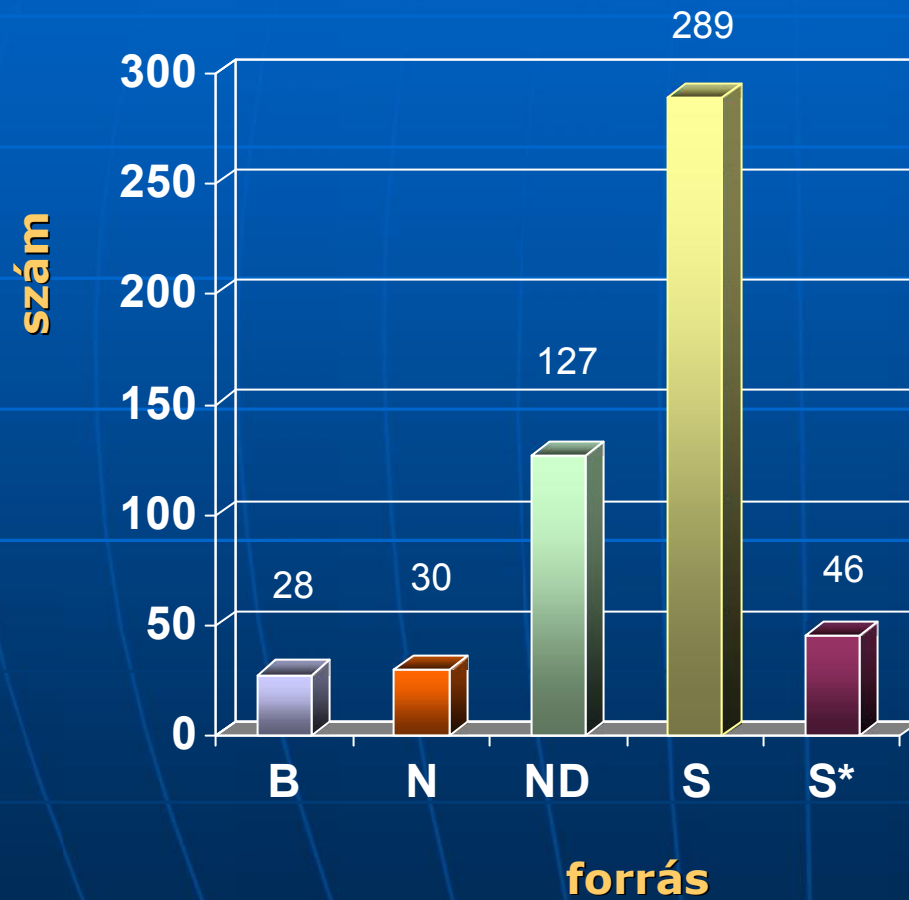
Szabályozási
rendszer

Komplex
szabályozás /
törzskönyvezés

Klinikai vizsgálatok száma (2015. februárig) kiemelt gyógynövények készítményeivel

Növény	Indikáció	Vizsgálatok száma
<i>Hypericum perforatum</i>	depresszió	102
<i>Ginkgo biloba</i>	demencia	70
<i>Zingiber officinale</i>	hányinger	38
<i>Crataegus ssp.</i>	szívelégtelenség	18
<i>Vitex agnus castus</i>	premenstruális szindróma	13
<i>Hedera helix</i>	köhögés	5
<i>Hamamelis virginiana</i>	bőr irritáció	4
<i>Cetraria islandica</i>	szájnyálkahártya irritáció	1
<i>Betula pendula / pubescens</i>	vizelethajtás	0
<i>Leonorus cardiaca</i>	ideges szívpanaszok	0

Új gyógyszerek eredete (1985-1995)

B - Biológiai eredetű

N - Növényi eredetű

ND - Növényi eredetű
félszintetikum

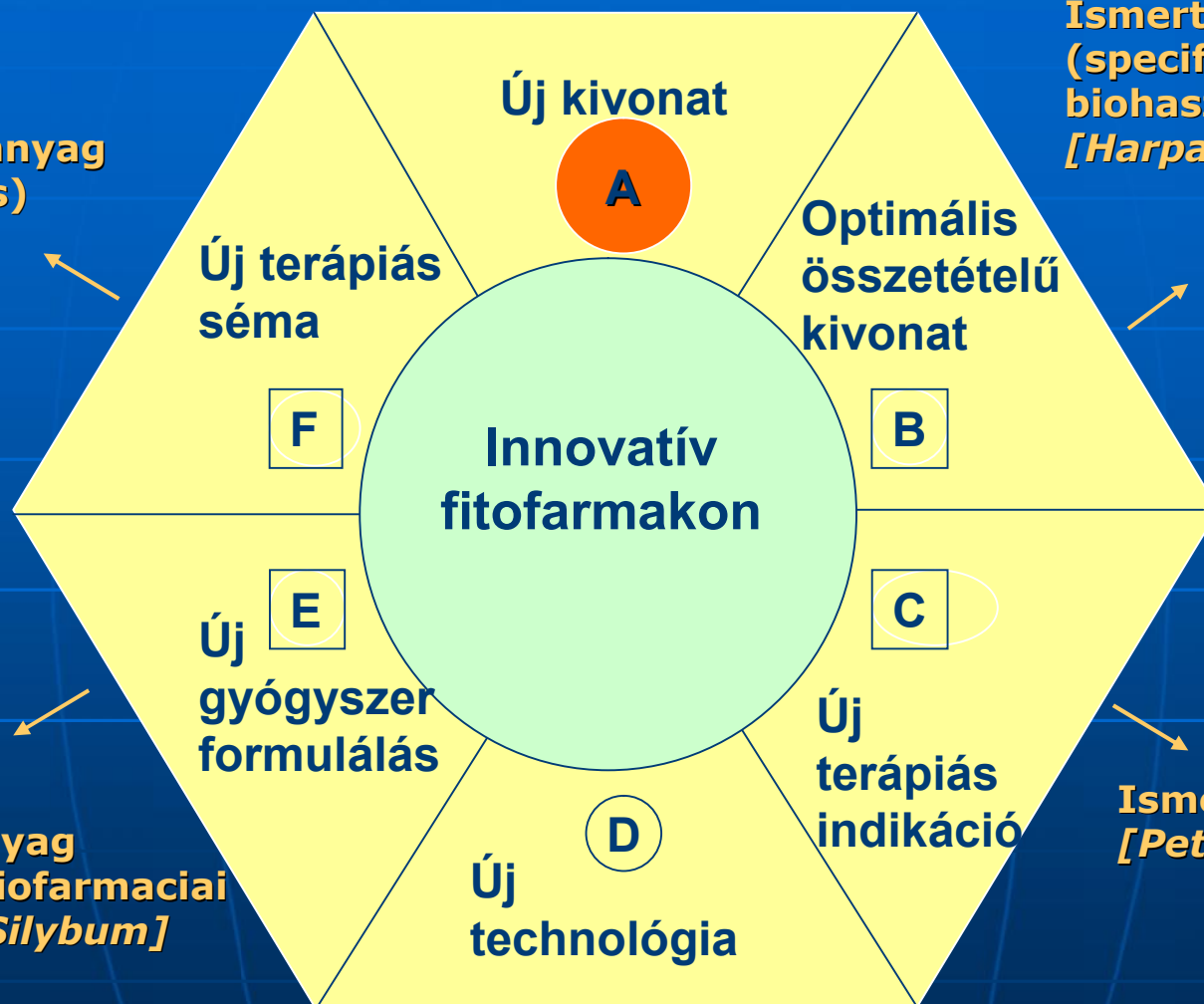
S - Szintetikum

S* - Szintetikum növényi
eredetű molekula
alapján

Korábban nem használt gyógynövény
új hatóanyag / új hatás
[*Boswellia*] ↑

Ismert hatóanyag
(specifikus hatás/jobb
biohasznosulás)
[*Harpagophytum*]

Ismert hatóanyag
(kisebb dózis)

Ismert hatóanyag
(előnyösebb biofarmaciai
sajátságok) [*Silybum*]

Ismert hatóanyag
[*Petasites*]

↓
Az alapanyag újszerű feldolgozása (hatóanyag dúsítás) [*Salix, Petasites*]

Innovatív fitofarmakonok előállításának lehetőségei

Köszönöm a figyelmüket